

4. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології : навч. посіб. / І.М. Дичківська. – К. : Академвидав, 2004. – 352 с.
5. Дубасенюк О.А. Передмова // Освітні інноваційні технології у процесі викладання навчальних дисциплін : зб. наук.-метод. пр. / [за ред. проф. О.А Дубасенюк]. – Житомир : Вид-во ЖДУ, 2004. – С. 3–14.
6. Ершова Е.А. Интеграция теории и практики в обучении будущих учителей решению педагогических задач : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08 “Теория и методика профессионального образования” / Е.А. Ершова. – СПб., 2002. – 167 с.
7. Загвязинский В.И. Стратегические ориентиры и реальная политика развития образования / В.И. Загвязинский // Педагогика. – 2005. – № 6. – С. 10–14.
8. Современные технологи обучения // Педагогика : учеб. / [Л.П. Крившенко и др. ; под ред. Л.П. Крившенко]. – М. : ТК Велби : Проспект, 2006. – С. 317–341.
9. Левківський М.В. Інноваційні технології формування компетентності майбутніх учителів / М.В. Левківський // Освітні інноваційні технології у процесі викладання навчальних дисциплін : зб. наук.-метод. пр. / [за ред. проф. О.А Дубасенюк]. – Житомир : Вид-во ЖДУ, 2004. – С. 49–55.
10. Никишина И.В. Инновационные педагогические технологии и организация учебно-воспитательного и методического процессов в школе: использование интерактивных форм и методов в процессе обучения учащихся и педагогов / И.В. Никишина. – 2-е изд., стереотип. – Волгоград : Учитель, 2008. – 91 с.
11. Технологічний підхід в освіті // Освітні технології: Навч.-метод. посіб. / [О.М. Пехота, А.З. Кіктенко, О.М. Любарська та ін. ; за заг. ред. О.М. Пехоти]. – К. : А.С.К., 2001. – С. 7–26.
12. Пометун О. Технологія інтерактивного навчання як інноваційне педагогічне явище / О. Пометун // Рідна школа. – 2007. – № 5. – С. 46–49.
13. Саблин В.С. Педагогика : учеб. пособ. для слушателей адъюнктуры и академических курсов Общевойсковой академии ВС РФ, обучающихся по программе “Преподаватель высшей школы” / В.С. Саблин, С.П. Слаква. – М. : Общевойсковая академия Вооруженных Сил Российской Федерации, 2006. – 238 с.

ПОРОХНЯ Л.А.

СУТНІСТЬ КОНФЛІКТНИХ СИТУАЦІЙ СЕРЕД ПІДЛІТКІВ

Демократичні перетворення в Україні вплинули на всі сфери суспільного життя, у тому числі й на процеси виховання підростаючого покоління. Визначення та моделювання виховного простору з метою забезпечення самовизначеності особистості, морального становлення дітей, їх підготовка до самостійного життя становлять основу сучасної державної політики. Одним з пріоритетних напрямів функціональної діяльності основної школи є формування високої культури міжособистісного спілкування учнів.

Згідно з результатами психолого-педагогічних досліджень, недооцінювання особливостей міжособистісного спілкування учнів приводить до відносин, які складаються стихійно. Вони несуть у собі відбиток культури, морально-етичних критеріїв оцінювання сторін, які використовують неписані стандарти та правила поведінки, встановлені в суспільстві стосовно міжособистісного спіл-

кування взагалі. Варіанти очікуваної поведінки можуть бути бажаними та допустимими, небажаними та недопустимими. Небажана поведінка може бути джерелом конфліктних ситуацій. За таких обставин надзвичайно зростає роль учителя як основного й вирішального фактора, що забезпечує формування та розвиток особистості щодо запобігання й вирішення конфліктних ситуацій серед однолітків.

Тож постає проблема, чи розуміє майбутній учитель, у чому суть міжособистісних конфліктних ситуацій в учнівському середовищі, зокрема серед підлітків?

Тому собливої актуальності набуває проблема формування готовності майбутнього вчителя до запобігання та вирішення конфліктних ситуацій в учнівському середовищі.

Мета статті – розкрити сутність конфліктних ситуацій серед підлітків та значення їх змісту для формування готовності майбутнього вчителя до запобігання та вирішення конфліктних ситуацій в учнівському середовищі.

Відомі теоретичні й практичні напрацювання педагогів і психологів із загальних питань конфліктології, педагогічної конфліктології, а також проблем професійної компетентності вчителя зосереджені на таких основних напрямках:

- обґрунтування теоретико-методологічних засад дослідження проблеми конфліктів у педагогіці, основ педагогічного управління конфліктами (А. Анцупов, О. Белкін, В. Журавльов, О. Іонова, І. Коваль, Є. Тонков та ін.);

- розкриття сутності та специфіки конфліктів у шкільних колективах, причин їх виникнення, шляхів запобігання й розв’язання, зокрема в учнівському середовищі (А. Анцупов, В. Афонькова, Г. Балл, В. Басова, С. Гиренко, В. Журавльов, А. Зосимовський, О. Ковальов, Я. Коломинський, М. Рібакова, Є. Родченкова, О. Слапогузова, Є. Хаустова, А. Шкіль, Є. Шумилін та ін.); у відносинах “учитель – учні” (О. Белкін, О. Гаврилюк, О. Гуменюк, Ю. Костюшко, В. Кушнірюк, М. Рібакова, Б. Хасан, Ю. Черненький, Є. Юрківський та інші), “учитель-батьки” (Ш. Дундуа), “учитель-учитель” (О. Белкін, В. Жаворонков, І. Зиміна, Г. Карпова, Т. Чистякова та ін.);

- конфліктологічна підготовка педагогів і майбутніх учителів (Г. Антонов, С. Баникіна, М. Васильєва, О. Лукашонок, С. Мусатов, М. Рібакова, Г. Пльотка, В. Семиченко, Н. Щуркова та ін.).

Саме ж явище конфлікту в психолого-педагогічній літературі тлумачиться як:

- засіб виявлення моральної зрілості учнів (А. Белкін, Т. Драгунова, Є. Ліхачов);

- спосіб управління з використанням виховної мети (М. Болдирєв, В. Сухомлинський);

- підготовка вчителя до творчого вирішення педагогічних завдань (І. Алексашина, О. Березін, Ю. Кулюткін, В. Сластьонін);

– показник професіоналізму вчителя, його готовність конструктивно вирішувати конфліктні ситуації в навчальній діяльності (Є. Багданов, І. Кузьміна, А. Маркова, Д. Мітіна, Є. Рогов та ін.).

Відзначимо, що узагальнюючих досліджень, в яких би були систематизовані особливості конфліктних ситуацій в учнівському середовищі, зокрема серед підлітків, недостатньо.

Властиві підлітковому віку рухливість душевного життя, нестійкість психічних станів, чуттєвість та вразливість, відчуття самотності і психологічної неспроможності в конфліктних ситуаціях, відсутність життєвого досвіду й одночасно наявність “почуття дорослості”, намагання емансипації, самоствердження, невизнання авторитетів, потреба в гострих відчуттях дає підстави вважати цю вікову категорію найважливішою для формування адекватного міжособистісного спілкування.

Конфліктна поведінка, являючи собою стійку реакцію на дії оточення й зовнішні обставини, є результатом суперечливості внутрішнього світу особистості або виникнення суперечностей між особистістю та середовищем. Природу конфліктної поведінки зумовлюють особистісні й ситуативні передумови. Особистісні передумови пов’язані з індивідуальними особливостями підлітків і дорослих, що беруть участь у конфлікті, а ситуативні – з особливостями самої конфліктної ситуації [11].

Конфліктогенний характер розвитку підлітка зумовлений появою здатності та потреби пізнати себе як особистість, отримати ціннісно-змістовне ставлення до себе й світу [6]. Основними чинниками виступають при цьому:

– психофізіологічні особливості – фізіологічний розвиток, статеве дозрівання, збільшення несвідомих імпульсів (Г. Фройд, Ш. Бюллер та ін.);

– психологічні особливості – ускладнення когнітивних процесів (Л. Віготський, Ж. Піаже, В. Давидов та ін.), чуттєво-емоційний розвиток (А. Ріхман, Е. Шпрангер та ін.), потреби самоідентичності (Е. Еріксон, М. Кле та ін.), мотивація самоствердження (Ф. Розенберг та ін.);

– соціокультурні особливості – зростання соціальних очікувань та атрибуцій, засвоєння соціально значущих видів діяльності (Д. Ельконін, Л. Божович, М. Мід, Р. Бенедикт та ін.).

Низка психологічних досліджень свідчить, що конфліктні ситуації, які виникають у середовищі підлітків, зумовлені важливою особливістю підліткового віку, а саме формуванням морально-етичних критеріїв оцінювання однолітка й пов’язаних із цим певних вимог до його поведінки. Так, В. Лозовцева зазначає, що якості особистості ровесника, які імпонують підліткові, у принципі не відрізняються від тих, які приваблюють їх у дорослих людях. Наявність чи відсутність їх у підлітка значною мірою визначають його авторитетність у дитячому колективі, ефективність особистісних відносин [6].

У підлітковому віці складається дві системи відносин: одна з дорослими, інша – з ровесниками. Виконуючи спільну соціалізуючу функцію, ці системи відносин нерідко суперечать одна одній за змістом і регулювальними нормами. Стосунки з ровесниками зазвичай керуються нормами рівноправності, тоді як відносини з батьками та вчителями залишаються нерівноправними. Саме тому спілкування з товаришами починає приносити підліткові більше користі в задоволенні його актуальних інтересів і потреб [8].

Роль вчителя на цьому віковому етапі полягає в озброєнні базовими знаннями щодо функціонування соціальних інститутів, міжособистісної взаємодії, навичок ефективного спілкування і взаєморозуміння, самопрояву у групі ровесників. У результаті цього підліток має усвідомлювати й адекватно оцінювати прийняті рішення в типових та нових для нього соціальних ситуаціях, прогнозувати наслідки своїх вчинків, усвідомлювати свої помилки, знання та досвід. Основне педагогічне завдання в підлітковому віці – навчити діяти, думати, виконувати різні доручення та обов'язки, а найголовніше – навчити конструктивному міжособистісному спілкуванню за нормами відносин та поведінки дорослих.

Вікові особливості підлітків не дозволяють їм вирішувати конфліктні ситуації на рівні дорослого. Але в умовах агресивного соціального середовища, особливо стосовно підліткового середовища, підліткам необхідно навчитися вільно орієнтуватися та приймати самостійні рішення, адекватно та критично оцінювати фактори ризику в конфліктних ситуаціях, специфічних для їхнього віку [10]. Набути ці вміння та навички підліткам допоможе вчитель, оскільки більшу частину свого часу підлітки проводять у школі, спілкуючись з усіма учасниками освітнього процесу.

Багато дослідників вказують на загальну інфантильність сучасних підлітків. Вони в більшості не готові до виконання необхідних соціальних ролей, не вміють прогнозувати наслідки своїх вчинків, неправильно трактують свободу та незалежність особистості [5]. Дуже часто спостерігається неправильне сприймання конфліктної ситуації та, як наслідок, неадекватна реакція в таких ситуаціях. Інфантилізм як безвідповідальність, нездатність аналізувати свої дії та приймати рішення досить часто стає причиною девіантних вчинків. А сьогодні в умовах трансформації українського суспільства від особистості вимагається висока відповідальність, самостійність, критичне ставлення до життєвих подій.

Н. Залигіна, Л. Обухова, В. Полікарпов зазначають, що під час міжособистісної взаємодії в підлітків відсутня рефлексія, тобто вони не можуть зрозуміти стан іншої людини, передбачити її реакцію на власну поведінку, прийняти адекватні рішення в ситуаціях міжособистісної взаємодії, а це закономірно призводить до конфліктних ситуацій з оточенням, наслідком чого може бути часткове виключення з кола друзів, однокласників [3; 9].

Позитивне значення міжособистісних конфліктних ситуацій у підлітково-му віці полягає в тому, що, тільки долаючи конфліктну ситуацію, вирішуючи конфлікт, індивід виходить на новий рівень свого розвитку [8]. Тому необхідність контролюючої ролі вчителя в запобіганні та вирішенні конфліктних ситуацій серед підлітків не викликає сумніву, адже засвоєння конструктивних шляхів запобігання та вирішення конфліктних ситуацій підвищує позитивний потенціал особистості і сприяє формуванню впевненості, розвитку соціальної компетентності, власної цінності, становленню важливих вольових якостей.

Висновки. Майбутній учитель повинен усвідомити, що для ефективного запобігання та вирішення конфліктних ситуацій серед підлітків необхідно визначити міжособистісні стосунки, у які вступає підліток, встановити істинну причину конфліктної ситуації й лише тоді знайти раціональні шляхи нормалізації відносин.

Література

1. Антонова-Турченко О.Г. Від конфлікту до взаєморозуміння / О.Г. Антонова-Турченко. – К. : УНДІ психології, 1992. – 36 с.
2. Анцупов А.Я. Введение в конфликтологию. Как предупреждать и разрешать межличностные конфликт / А.Я. Анцупов, А.А. Малышев. – К. : МАУП, 1996. – 103 с.
3. Боришевський М.Й. Суб'єктна позиція як джерело конфліктності у міжлюдських стосунках / М.Й. Боришевський // Зб. тез доповідей Міжнар. мол. наук.-практ. конф. – Чернівці, 1994. – С. 244–246.
4. Зимняя И.А. Педагогическая психология : учеб. пособ. / И.А. Зимняя. – Ростов н/Д., 1997. – 480 с.
5. Кулагина И.Ю. Возрастная психология : учеб. пособ. / И.Ю. Кулагина. – 2-е изд. – М. : Изд. УРАО, 1997. – 176 с.
6. Лозовцева В.Н. Конфликты, развивающиеся в условиях деформированных отношений подростков / В.Н. Лозовцева // Вопросы психологии. – 1986. – № 2.
7. Мастенбрук У. Управление конфликтными ситуациями / У. Мастенбрук. – М., 1996. – 256 с.
8. Моргун В.Ф. Делинквентный подросток / В.Ф. Моргун, К.В. Седых. – Полтава, 1995. – 161 с.
9. Обухова Л.Ф. Детская психология. Теории, факты, проблемы / Л.Ф. Обухова. – М. : Тривола, 1996. – 360 с.
10. Ремшмидт Х. Подростковый и юношеский возраст: проблемы становления личности / Х. Ремшмидт ; пер. с нем. – М. : Мир, 1994. – 320 с.
11. Рыбакова М.М. Конфликт и взаимодействие в педагогическом процессе : кн. для учителя / М.М. Рыбакова. – М. : Просвещение, 1991. – 127 с.

ПРИХОДЧЕНКО К.І.

КОНЦЕПЦІЯ “НАВЧАННЯ ВПРОДОВЖ ЖИТТЯ” ЯК МАКСИМА БОЛОНСЬКОЇ ДЕКЛАРАЦІЇ

Створення єдиного європейського освітньо-виховного простору вищої освіти викликане рядом причин соціально-економічного, політичного, інноваційно-освітнього спрямування.